

УДК 159.923.32

САМОДРИН Анатолій Петрович,
*професор Кременчуцького інституту Університету
імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро),
доктор педагогічних наук, професор*

ДЕОНТОЛОГІЯ ВІДДАНОСТІ

(До 70-річчя професора Володимира Моргуна)

Шукаємо щастя по країнах, століттях, а воно скрізь і завжди з нами; як риба в воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих. Нема його ніде від того, що воно скрізь. Воно схоже до сонячного сяйва – відхилили лише вхід у душу свою.

Г.С. Сковорода

Бережіть дитяче довір'я, бо воно – це і є любов дитини до педагога – якраз у цьому осереддя мудрої влади педагога над дитиною. На цьому довір'ї тримається прагнення дитини знаходити і знайти захист у вихователя. Дорожіть, як неоціненним скарбом, цим дитячим прагненням. До того часу, поки дитина дивиться з надією на вас і вірить у вас, ви – справжній вихователь, наставник, ви – учитель життя, ви – авторитет, живе втілення життєвої мудрості, ви – друг, товариш.

В.О. Сухомлинський

© А. Самодрин, 2017

Навчання – це процес створення нових духовних цінностей, сумарним виразом яких є слово – пам'ятник рідному полю, родючій землі й доброму серцю хлібороба. Земля – це вічний епос, що пишеться всіма поколіннями кращих талантів – сродників. Для справи потрібні сподвижники, як повітря, як сонце – вони збуджують, втішають, облагороджують, дають гарний приклад людям у боротьбі за добро.

Ф.Т. Моргун

Мій батько і суворий не менш, як добрий. Він безкомпромісно вимогливий до людей лукавих, нероб і безгосподарних. Батько – один із тих, хто за правду задля великої благородної ідеї готовий іти на вогнище і на плаху.

В.Ф. Моргун

Батько – це модель активної спорідненої діяльності, доставленої дитині в доступний спосіб у вигляді комунікативної основи суспільства як гри-праці для вибудови громадянської позиції особистості, зорієнтована на її майбутні життєві здобутки з усуненням помилок посередництвом здобутого життєвого досвіду – розум. Мати – велич і простота природи, її правда, смисл. Основна причина неузгоджених життєвих позицій і вподобань українців і не тільки, нашого повільного запрягання з очікуванням швидкої їзди – у непізнаності смислу життя поколінь, у тому, що батьки і діти мають свій різний, але, по суті, нез'єднано близький, споріднений погляд на світ, вважаючи його єдиновірним по-своєму: по-юнацьки оптимістично «гетьманським» – з одного боку, та через посіяну зневіру до справи покоління попередників песимістично безплідним, безнадійним – з іншого боку. Ось такою антиномією розітнутого духа українства як єдністю і боротьбою протилежностей живемо... А звідти, як із сутінок розумності, на кожного дивиться «біс: смуток, туга, нудьга», – за Григорієм Сковородою [6, с. 102], а серце спить...

Невже, дійсно, земне життя України – сон, з якого не вирватися, аж поки не ввійдеш у життя Космічне? То може наш Розум – нам на заваді?

А може Матінка-Земля, завагітнівши життям українців, так народжує своє дитя-Розум всепланетний, або Ноосферу. І все ж віриться, що нарешті соціальне тіло України оптимізується, вмиється, похоронить свою пуповину й збереться жити Новим розумом... Як відомо, соціальне тіло України розпорошене по всьому світу, але осередок її всепланетного Розуму там, де б'ється гаряче Серце, де діє географічна детермінанта доквіл Дніпра-Славути, де

сконцентрованою є всяенергія життя Божої України на своїй безцінній землі-матері-чорній, як наше життя-буття, здобреній нами ж самими. Де добротою землі невпинно виховується людське благородство як домінанта – хлібодарність, а через це потроху приборкується народне воїнство й непомітно стихає віра – як пошук істини.

Прокинься Україно, пізнай власний **«дух хлібодара-воїна-богослова»** як соборність особистості українця – просив Григорій Сковорода (1722-1794), – а світ ловив його думки, та й не спіймав... Григорій Савич Сковорода ствердився як **філософ-богослов найбільше; натура хлібодара і воїна жила в ньому повсякчас, разом сублимували можливості його свідомості відшукувати власний дух далеко наперед.**

Куди йдеш, Україно? Пізнай історію свого буття й набутий досвід батьків, – закликав українців Федір Моргун у 2003 році.

Пам'ятаємо, як у 1991 р. Україна, не набувши належного політичного і соціального імунітету, за відсутності належного самопізнання й позбувшись ядерної зброї, у своїй соборності втрачала *якості воїна*, бо серцем не прокинулася, через те не схаменулася й духом. Куцим розумом украденого щастя (розвал СРСР) тодішня державна еліта реалізувала по суті принцип незалежності влади від народу: можливість привладних прошарків народу багатіти, а бідних – ставати біднішими, при цьому наука і людина ставали більш продажними, а життя – дегуманізованим. По іншому мислив Федір Моргун, по іншому могло б відбутися, якби дістався українського олімпу влади... Бо за опори свого мислення мав думки Сковороди (ідея гармонії людини з природою, суспільством і самим собою), Шевченка (мрія про рівноправну Україну у «вольній, новій» сім'ї народів), «геніального українця» Вернадського, який, дякуючи своїм унікальним працям, став у ряд найбільш відомих благодійників людства. Особистості Сковороди, Шевченка, Вернадського для Ф.Т. Моргуна – втілення соборного розуму: пошук батька. Єство Федора Моргуна і молило, і воляло – навчайтесь люди! А свідомість української влади – мовчала, байдужою були наука й освіта. Тоді й було про нього проголошено слідом за Сковородою: «Україна ловила Федора Моргуна, та не спіймала» [4, с. 4]. Федір Трохимович Моргун (1924–2008) ствердився як **господар: філософ-богослов-хлібодар і як духовно зріла натура воїна – оберег природи.** А за покликом серця – педагог, наставник, учитель... Бути річкою, в якій зливаються гаряче серце й холодний розум, не допускати поспішних, непродуманих

рішень – це одна з вічних гілок педагогічної майстерності, писав Сухомлинський [8].

Деонтологія (від грец. *δέον* – належне) – вчення про проблеми моралі і моральності, розділ етики. Деонтологічно, будь-який рух «кудись» по суті є рухом «до самого себе»... Ідея буття народу як нації так само важко ним шукане, як і дух – і думається, що національна ідея України і слідом інших для епохи ноосфери як до стану, куди стрімко просувається біосфера Землі – це ідея прояву стараннями вивищеної фундаментальною наукою освіти смислу власного буття, виховання соборної особистості як найвищої цінності, пізнання *чому саме, з ким саме і як навчитися життю разом*.

Ідея – диференційована реальність, розпізнана розумом й пронизана духом стає функціонуючим артефактом або життєтворенням настільки, наскільки його потребує життя. Дух – справа життя, фізичний час, неперервний і сприймається лише на віру. Дух – розумна енергія, гармонія, всесвітня Ноосфера. Кожна людина його розпізнає опосередковано спорідненим трудом як своєрідним ключем до розв'язку долі власної особистості як системи «людина – природа». Ідея пізнання духу і дух – комплементарні по суті приналежності, але різнорівневі поняття. Дух притаманний життю в цілому, а ідея – надбання конкретної людини – свідомо мислиме нею як синтетичний динамічний об'єкт «людина – світ» (розуміння себе і світу як арени власного життя), де освіта людини становить засіб пізнання власного духу. У великій мірі духовна підтримка особистості з боку соціальних інституцій через прилучення її до ідеї колективного труда визначає умову стійкості системи «людина – природа» в процесі її життєдіяльності. Тому в синергії *віри і освіти як свідомо мислимого* та синтезованого педагогічною функцією для розпізнання духовного потенціалу особистості – творчість як рушійна сила людського розвитку...

Відсутність віри при формуванні свідомості породжує страх непізнання з відступом до тварності, буттєвої ентропії, знедолення народів і націй. Заглянемо до словника: *нація* (від *natio* (лат.) – плем'я, народ), історична спільність людей, що складається в ході формування спільності їх території, економічних зв'язків, літературної мови, деяких особливостей культури і характеру, які складають її ознаки [7, с. 867]. Це так і не зовсім.

Щодо української нації – у неї є не тільки локальний географічний вимір (перетин фізичної і економічної географії) – Україна як держава, але і глобальний, і космічний – її тіло, душа і дух. Точка перетину їх – *мисляча людина*. Сьогодні національним

питанням стає не лише географічна територія, а організація комунікаційних зв'язків на планеті засадами освітньої логістики як горизонтів мислення у видовому і родовому прояві життєдіяльності народу. Вживати – правильно єднатися: в сім'ю, соціальну групу, державу – з одного боку; природою власної душі – з тілом і духом.

Поміркуємо разом із мислителями.

За Сковородою, все те, що існує у великому світі, існує і в малому, і що можливе в малому світі, те можливе й у великому, згідно їх відповідності й через єдність всенаповнюючого духа. Страх смерті нападає на людину найбільше в старості її. Треба завчасно приготувати собі озброєння проти цього ворога, не роздумами, – вони не дійсні, – а мирним настроєм своєї волі на волю творця. Такий душевний мир приготується заздалегідь, тихо у тайні серця росте, підсилюється відчуттям зробленого добра за здатностями й відношеннями нашого буття до кола, нами зайнятого. Це відчуття є вінок життя й двері безсмертя. Втім, минає образ цього світу і, наче сон того, хто прокинувся, зникає... *Тимчасове життя є сон мислячої нашої сили.* Прийде час, сон закінчиться, мисляча сила прокинеться, і всі тимчасові радості, насолоди, печалі й страхи цієї тимчасовості зникнуть. В інше коло буття вступить дух наш, і все тимчасове, наче сон того, хто прокинувся, знищиться. Дух і вічність є те саме – наголосив Сковорода. Тому розумій життя вічне і муку вічну. Вічність є відсутність печалі, постійність, надія. Вічність і час є один складник, та не єдине: одне – світло, друге – пільма; одне – добро, друге – зло; одне – голова, друге – хвіст [6].

Тож, упізнанні історії рідної землі як генези буття народу і свого родового принципу – наше українське кредо і наше щастя, але не повне. Там захована і наша віра, і нинішні нещастя – розпорошена свідомість, розбрат, зрада родових традицій – але ж ми є такими, які ми є. А чи є такі серед нас ті, яких доля *a priori* як даром наділила правильно бачити світ і людину, своїх батька і матір, змусила стати мудрішими за інших – пасіонаріями (термін Л.М. Гумільова)?

І тут приходять на ум Шевченкові рядки – якби ви вчилися так, як треба, то й мудрість би була своя...

Ми вже дійшли до того місця в розвитку нашого пізнання себе, де світ став уловлювати думки філософа Сковороди, і сродно посилює його Ф. Моргун, застерігаючи українців про безлад на Донбасі, сказавши своє рішуче «Ні!» сталінізму і сепаратизму (2005 р. [5]), який за науку честі визнає таку, що служить ідеалам добра і гуманізму, саме вона, за його переконанням, укаже правильний шлях у майбутнє. Основну роль для розвитку людини і людства повинні

взяти на себе «філософи, гуманісти й екологи...». Водночас вчений-аграрій *наголосив на нагальності ідей Вернадського для нашого часу*: «...І якщо ідея ноосфери стане для нас основою життя сьогодні і в майбутньому, це буде означати, що духовні сили народів невичерпні, бо вони на правильному шляху, який веде до вічного і щасливого життя людства на планеті». На цій *фундаментальній основі*, де складне сформульовано досить доступно (а це біда науки: складне доводити більш складнішим, замість навпаки), Ф. Моргун пропонує створювати національну державу, її економіку; добиватися розквіту мови, культури і науки; долю свого народу вбачає у долі жінки-матері, сестри, доньки, заступниці й Березині – одвічної Покрови. Цим самим від імені простого народу – народної маси – вченим-мислителем висловлено запит освіти на *образ майбутнього*, який би символізував *шлях України* і націлював долю кожного українця на ідеали-святині: рідна мова і українка [3, с. 24-28].

У житті народу чи окремої особи настає час, коли, куди б ти не йшов, ти відшукуєш батька... Ф. Моргун відшукав свого духовного батька як соборну особистість (Сковорода, Шевченко, Вернадський – основа й далі – міриади сродників мислі й діла, побратимів) [4, с. 67]. Він своїм власним прикладом життєдіяльності деонтологічно сотворив феномен, коли власні діти, які наче б то по логіці розвитку враженого техносферою дегуманізацією наступного покоління повинні бути не схожими на своїх батьків-попередників (а схожими лише на свій час), наче б то, заперечуючи закони логіки природи, стають глибокими сродниками своїх батьків...

Тож, паралельно думкам Вернадського у ХХ ст. наступав час ноосфери сродної праці думки на основі деонтології відданості сім'ї Моргунів – коли не раптом, а послідовно, крок-за-кроком син – вчений-психолог Володимир Федорович Моргун (1947 р. н.), пізнаючи душу батька і крізь неї психозой, став вселятися в його дух, і, одночасно, в дух батькових вчителів, об'єднуючи свій подвиг стараннями науково-психологічних шкіл повести справу батька у ноосфері – організована серія конференцій «Вернадськіанська ноосферна революція у розв'язанні екологічних та гуманітарних проблем».

Що ж маємо за найважливіше на основі такої деонтологічної організації думки? Насамперед – педагогіку серця, як простір супроводу родової енергії духовності українства для вивершення родової свідомості в напрямі еволюції духу. Вчений В. Моргун, розібравшись у суті зради як феномену в царині прибічників

різночинного українського духу щодо свого батька, дає нам безцінну пораду [2] й демонструє метод оздоровлення нашого життя відношенням і ставленням до особистості свого батька конкретно – Федора Трохимовича Моргуна. А на виході думок Моргуна-молодшого, як прояв кращого українського, з'являється віршована мудрість, на кшталт Саду божественних пісень Сковороди, «Сад божественних пісень Володимира Моргуна» (автор) як деонтологічне виховання, де зокрема:

*Чи знайдеться собі такий сміливий,
що свій народ считає як людей:
Як, люди добрі, далі будем жити?
Скажіть мені, і я зроблю – ей-ей!*

*Коли брехня наб'є, друзі, оскому,
й свободу слова ви захочете удома,
до Київської Русі тоді єднайтеся,
якщо не вмере, Вкраїною називається [3, с. 15].*

Воістину, будь-який рух «кудись» по суті є рухом «до самого себе»... Наукова мисль сама по собі не існує – вона створюється людською особистістю. У світі реально існують тільки особистості, які усвідомлюють і висловлюють наукову мисль, проявляють наукову творчість – духовну енергію деонтологічно. Я син і добре знаю, що мій батько не жалів сил, не жалів себе, щоб усім людям, а особливо селянам і робітникам, було добре, – пише Володимир Федорович про батька. Якщо селу погано – всьому суспільству погано. Якщо батькові, Федору Трохимовичу, погано (через брехню і наклепи) – сину Володимирі геть нестерпно!, додамо. І тому його деонтологічна душа стає захисником батька – **воїном духу** [2, с. 3-37].

І поруч – побратими, їх більше, ніж негідників, – доводить Володимир Моргун і надає нам приклад боротьби за істину...

Розум людини у великій мірі є продуктом деонтології відданості, він зростає і розвивається на основі неперервного і активного пристосування його до явищ природи, не може створювати нічого, що заперечувало би закономірність структури космосу або закономірний хід його еволюції, оскільки він сам є породженням того ж космосу, синтезу еволюціонуючої матерії і вірувань. Жити віками у своїй творчості – ось єдиний вид безсмертя, про яке може мріяти людина, що піднялася до антропокосмічного відношення до себе, до

людства, до природи. Такими є справжні батьки і справжні сини, що мріють і живуть за правилами космосу – Моргуни.

За М.Г. Холодним, людина – від народження до смерті – лише одна світлова хвиля. І як ця хвиля, виникаючи в ефірі, в найкоротшу мить свого існування вириває із темряви все, чого торкнеться, так і свідомість окремої людини на найкоротшу мить кидає на оточуючий її Всесвіт світло живого споглядання, дослідження і думки. Завдячуючи повторам і наступності людських свідомостей ці окремі спалахи світла зливаються в один потужний і неперервний світловий потік. Людська думка стає наче б то свідомістю Всесвіту, адекватною йому в просторі та часі [9, с. 174-189].

Духовність деонтологічна – це біологічний вид енергії, яка закладена в нас космічним розумом. Духовність – правильні дії кожного над собою, своєю енергетикою, неймовірний потенціал схованого від розуміння власною особистістю [1, с. 12-16], що потребує нової школи і нової системи виховання в ній – єдності душі, духу і тіла.

Саме в трансцендентній фазі світосприйняття людини та її відчуттях накопичується сила духу як нерозгорнутий простір-час, мрія, навіювання, марево нових ідей, ірраціональність... Сьогодні розпочалася «ноосферна битва» за цей простір людини, за цей потенціал-«ортогенез» (В. Грант) і ця битва має все агресивніший гібридний характер – фізичний, кровопролитний на фоні психологічних і психопатологічних, а відтак – і фізіологічних, і генетичних зрушень. Утриматися в житті індивід зможе лише «ухопившись освітою» особистісно за космос як світопорядок і його дух... Тобто зрозуміти вічну ноосферу життя і відобразити її своєю свідомістю – збудувати ноосферу в собі й біосфері планети. На це спрямована науково-освітня праця професора Володимира Моргуна. У своїй роботі директора Кременчуцької ЗОШ №3 (1991-2000) нам довелося використовувати наукові здобутки Володимира Федоровича з теорії багатовимірної особистості, цілісної періодизації її розвитку в ході життя, профорієнтації. Розглядаючи проблему інтеграції і диференціації структури особистості, В. Моргун підкреслює, що в сучасній психології існують два підходи до розуміння особистості: інтегративний та диференційований. На погляд вченого, обидва підходи доповнюють один одного і дозволяють говорити про інтегративно-диференційований підхід до вивчення особистості як *інтедифію* в освіті.

Особистість – це людина, що активно опановує і свідомо перетворює природу, суспільство і власну індивідуальність,

внутрішній світ якої має унікальне динамічне співвідношення просторово-часових орієнтацій, потребо-вольових переживань, змістовних спрямованостей, рівнів опанування й форм реалізації діяльності. Цим співвідношенням визначається свобода суб'єктного самовизначення особистості в її вчинках і міра відповідальності за їхні (включаючи й підсвідомо непередбачені) наслідки перед природою, суспільством і своїм сумлінням – стверджує собою В.Ф. Моргун і його деонтологія відданості.

Р.С. Стаття може бути корисною для всіх, хто як Г.С. Сковорода, В.В. Вернадський, Ф.Т. Моргун і багато інших, творили, будували Україну в своїй душі та серці, та їх послідовників.

Література

1. К основам физического взаимодействия: материалы IX междунар. научн.-практ. конф. МАБЭТ «Грани познания: пространственно-временная субстанция живых волн» 7-8 сентября 2015 г. / под науч. ред. проф. В.А. Ткаченко. – Днепропетровск: МАБЭТ, 2015. – 232 с.
2. Моргун В.Ф. На захист батька.–Полтава: Полтавський літератор, 1998.– 232 с.
3. Моргун В.Ф. Україна і Майдан. Вірші скорботи та надії. – 3-е вид., доп.; авт. післямови В.В. Рибалка. – Полтава, 2015. – 30 с.
4. Моргун Ф.Т. Куди йдеш, Україно? / Федір Моргун. – Полтава : Полтавський літератор, 2003. – 244 с.
5. Моргун Ф.Т. Рішуче «Ні!» сталінізму і сепаратизму / Федір Моргун. – Полтава : Полтавський літератор, 2005. – 32 с.
6. Сковорода Г.С. Твори; [у 2-х т.] / Григорій Сковорода. – К. : Вид-во худож. літ. «Дніпро», 1972. – Т.2. – 278 с.
7. Советский энциклопедический словарь (3-е изд.; гл. ред. А.М. Прохоров; ред. кол. М.С. Гиляров, А.А. Гусев, И.Л. Кнунянц, М.И. Кузнецов и др.). – М.: Сов. энциклопедия, 1984. – 1600 с.
8. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю [Вибрані твори в 5 т.]. Том 2. / В.О. Сухомлинський. – К. : Вид-во «Рад. школа», 1976. – С. 638-640.
9. Холодный Н.Г. Избранные труды / Н.Г. Холодный. – К.: Наукова думка, 1982. – 444 с.